

Verdraagzaamheid op vrijzinnige wijze

 Herman De Ley

 RUG

Angst voor de verkeerde stap

Met de gemeenteraadsverkiezingen voor de deur was het nog maar eens angstig afwachten hoeveel sterker het Vlaams Blok nu weer zou worden. De oproep van *Hand in Hand en Charta* om een 'cordon sanitair' rond het Blok op te trekken, was zeker niet voorbarig. Al was het maar om politici te verplichten kleur te bekennen. Ik ken alleszins één gemeente waar iemand die (al voor de tweede maal) kandidaat was op een progressieve lijst, op het laatste ogenblik van die lijst geweerd werd omdat hij weigerde de oproep te ondertekenen.

Als je de verkiezingsresultaten bekijkt (en iedereen denkt dan onmiddellijk aan Antwerpen), lijkt deze anti-VB-tactiek nochtans niet te hebben gewerkt. Men zou bijna zeggen: wel integendeel [1]. Moeten we dan zoals havenbons Fernand Huts in *De Morgen* van 18 oktober concluderen dat "de bewuste isolering van het Blok die partij alleen maar gróter heeft gemaakt?" Méér nog, dat alles wat tégen het Blok gedaan en gezegd wordt, finaal reclame is vóór het Blok? En dat we er bijgevolg beter aan doen, zoals Huts nog be-toogt, over het Vlaams Blok te... zwijgen? Ik deel deze fatalistische en gevaarlijke argumentatie niet. De volgende stap is dan vlug gezet: men kan beter met het VB samenwerken en ze politieke verantwoordelijkheden geven, zodat ze "door de mand kunnen vallen". Het Berlusconi-avontuur heeft dat fabeltje alleszins al doorprikt. Het VB wordt niet sterker omdat het politiek bestreden wordt. Het wordt misschien wél sterker wanneer datgene waarvoor het Blok staat, namelijk rechts-extremisme en racisme, louter met woorden bestreden wordt, en niet met daden. En het wordt zéker sterker wanneer er een aperte tegenspraak is tussen woorden en daden, zodat het verbale 'antiracisme' ontmaskerd wordt voor wat het is: nl. holle retoriek. Dat geldt bv. voor

het antiracismebeleid van de overheid. Zoals Jan Blommaert en Jef Verschuieren opmerken in hun nieuwste boek [2]: "Sensibilisering over racisme is weinig efficiënt wanneer terzelfdertijd (bv.) een agressief asielbeleid wordt gevoerd dat sterk inspeelt op negatieve beelden over vreemdelingen".

Een ander treffend voorbeeld van schrijnende tegenspraak tussen woorden en daden is het zgn. 'non-discriminatiepact' in het onderwijs. Gebaseerd op verdoken racistische principes, zoals de zgn. tolerantiedrempel, wordt het pact, zo blijkt elke dag meer, door de schooldirecties in de praktijk gebruikt om migrantenkinderen... te weigeren. Maar het beleid heeft natuurlijk niet het monopolie van dit soort van combinaties van een 'zachte' antiracistische retoriek met een discriminerende praktijk. Ook in de sociaal-culturele kringen van progressieven en vrijzinnigen - die zich toch opwerpen als de kampioenen van verdraagzaamheid, openheid en antiracisme - wordt men ermee geconfronteerd. Ik heb dat zelf reeds enkele malen aan den lijve kunnen ervaren bij het verspreiden van de platformtekst van de 'Academici voor de Gelijkberechtiging van de Islam (AGI)' [3].

Gelijkberechtiging concreet toepassen

Aanleiding voor de oprichting van dat platform was de 20e 'verjaardag' van de officiële erkenning van de islam door de Belgische staat (wet van 19 juli 1974). De uitvoeringsbesluiten die aan deze formele erkenning een concrete invulling moeten geven, zijn nog altijd niet verschenen (het KB van 3 mei 1978 dat het zgn. 'beheer van de temporalieën' wou inrichten op een provinciale basis, is nooit in de praktijk toegepast; tot op heden heeft de overheid geen enkele lokale provinciale moslimgemeenschap erkend). De erkenning is bijgevolg nog altijd een lege

doos die een discriminatoire werkelijkheid toedekt. Bezoldiging van de imams, betoelaging voor het bouwen en onderhouden van moskeeën, inrichting van islamitische percelen op de begraafplaatsen, religieuze faciliteiten op school (ja, de 'hoofddoek'), op de werkplaats, in de hospitalen en in de gevangenissen, erkenning van religieuze feesten, de mogelijkheid voedsel te eten dat *halal* is (d.w.z. bereid volgens de religieuze voorschriften) en, niet op de laatste plaats, een menswaardig statuut voor de islamleerkrachten: het zijn zovele, maatschappelijke aspecten van hun religieuze leven waarbij de moslimminderheid in ons land nog altijd, ondanks officiële 'erkenning', dagelijks het slachtoffer is van minder of meer schrijnende discriminaties. Anders gezegd: van een geïnstitutionaliseerd racisme [4].

De onderhandelingen tussen de overheid en de verschillende moslingemeenschappen blijven aanslepen. De Vlaamse minister van onderwijs, Luc Van den Bossche, verklaarde zich bereid de gepaste statutaire maatregelen te treffen van zodra de nationale minister van justitie, Melchior Wathelet, het nodige juridische kader heeft generaliseerd. Dat laatste blijft nog altijd uit [5]. Zoals bekend, vormt het probleem van het 'hoofd van de eredienst' het grote struikelblok. De onwil en/of het onvermogen bij de verschillende moslingemeenschappen om zich te verenigen in één, 'representatief' orgaan, wordt dan ook vaak van overheidswege als verklaring gegeven voor het achterwege blijven van een oplossing (m.a.w. 't is hun eigen schuld'). Maar correcter, wellicht, is de vaststelling dat de overheid ook op dit punt aan de Belgische islam onredelijke, en dus discriminerende eisen stelt [6].

In die omstandigheden en uit bekommernis voor het groeiende racistische klimaat in ons land hebben academici van de RUG het AGI als een pluralistisch, interuniversitair platform opgericht met zowel katholieke (o.a. J. Billiet, C. Cornille, A. Martens, E. Platti, L. Van Ostrive, E. Voordecers) als vrijzinnige academici (o.a. L. Apostel, J. Blommaert, R. Doom, J. Kruithof, F. Mortier, R. Pinxten, K. Raes, P. Saey, F. Vandamme, A. Van Mensel). Het oogmerk van het platform is tegelijkertijd bescheiden én ambitieus: vanuit de academische wereld een 'morele' stellingname for-

muleren aan het adres van de gezagsdragers en van de publieke opinie. Deze stellingname komt hierop neer: "de 300.000 mosliminwoners in ons land vormen een volwaardige én waardevolle component van de Belgische-Vlaamse samenleving. Zij moeten ook als moslims aanvaard worden (niet enkel 'getolereerd'). Bijgevolg moeten ze ten volle kunnen genieten van de door de grondwet gewaarborgde godsdienstvrijheid, en door de overheid behandeld worden op voet van gelijkheid met de andere religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen. Met respect voor de specificiteit en diversiteit van de islam, alsook voor het principe van de scheiding tussen kerk en staat, moet de wet van 1974 eindelijk een praktische vertaling krijgen".

Deze oproep, die gelanceerd werd na de Europese verkiezingen, werd reeds door 233 professoren en medewerkers van een tiental Belgische universitaire instellingen, waaronder de rectoren van RUCA, UIA en VUB, onderschreven. Het AGI wou zich echter niet opsluiten in de beuchte, academische 'ivoren toren'. In een 'Oproep aan de samenleving' richt het zich daarom ook tot de andere, culturele, politieke en sociale sectoren van het maatschappelijke leven: jeugdbewegingen, politieke en solidariteitsbewegingen, socio-culturele en levensbeschouwelijke verenigingen, syndicale organisaties, maar ook individuele kunstenaars, schrijvers, enz. Onder de 70-tal adhesiebetuigingen die we reeds ontvingen, zijn die van ABVV-Gent-Eeklo, Agalev, de Chirojeugd, CSC-Vormingswerk, Elcker-Ik Antwerpen, ICOM (Mechelen), Kerkwerk Multicultureel Samenleven, KLJ, Markant, Masereelfonds, Nieuw Links, VU, VVKSM, Werkgroep Multicultureel Samenleven (HV), Theater Zuidpool, Vieze Gasten.

Vrijzinnigen laten het afweten

Maar niet alle reacties waren positief. Zo heeft de Raad van Bestuur van het Humanistisch Verbond op een nogal dubbelzinnige manier geweigerd de AGI-oproep als vereniging te onderschrijven [7]. In een reactie hierop schreef ik o.m. het volgende aan algemeen voorzitter Sylvain Locufier: "Het HV mist hier een belangrijke kans... om duidelijk te maken dat het haar als

vereniging wel degelijk om meer te doen is dan de eigen belangenbehartiging; ook: om haar vele woorden pro een 'multicultureel samenleven' ook eens in daden om te zetten. In een periode dat het VB erin slaagt een Antwerpse universiteit tot een met prikkeldraad afgezette bunker te doen ombouwen en de racisme-klacht van de Liga voor Mensenrechten onontvankelijk wordt verklaard, mocht van het HV wellicht een ander signaal verwacht worden".

Ook het hoofdbestuur van het Vermeyleylenfonds werd reeds voor de grote vakantie opgeroepen zich bij het initiatief aan te sluiten. Een positief antwoord leek vanzelfsprekend: wijdde het Vermeyleylenfonds de alternatieve 11 juli-herdenking van dit jaar niet aan een panelgesprek over de 'multiculturele samenleving'? Ook hier nochtans is het Vlaamse gezegde toepasselijk: luister naar mijn woorden, maar kijk niet naar mijn daden. Nationaal-voorzitter Roland Laridon heeft de AGI-oproep tot tweemaal toe om twijfelachtige "procedurerechten" afgevoerd van de vergaderagenda van het hoofdbestuur. De 'forum'(!)-tekst over het AGI, hoewel geschreven op uitnodiging van het provinciale bestuur Oost-Vlaanderen, werd door dezelfde nationaal-voorzitter geweerd uit het AVF-kaderblad *Impuls* [8]. Toch kunnen we in een presentatiefolder van het Vermeyleylenfonds lezen dat de opgang van uiterst-rechts moet gecounterd worden "door een dynamiek van vernieuwing en verscheidenheid, van dialoog en confrontatie" en dat "Vlaanderens toekomst in Europa enkel verzekerd is met een open en dynamisch cultuurleven".

Twee jaar geleden ontstond er grote beroering in vrijzinnige middens n.a.v. een sociologisch onderzoek o.l.v. Mark Elchardus naar het stemgedrag op de 'zwarte zondag' van 1991. Eén van de conclusies luidde dat procentueel gezien meer vrijzinnigen voor het Vlaams Blok hadden gestemd dan katholieken. Op de verklaringen die voor dit fenomeen geboden werden, zoals 'normeloosheid' en etnocentrisme bij vele vrijzinnigen, moeten we hier niet nader ingegaan. Wat vaststaat is dat het met de veelgeroemde 'verdraagzaamheid' van de vrijzinnige in de praktijk vaak bijzonder vreemd gesteld is [9]. De 'andere' wordt getolereerd... op voorwaarde dat hij/zij

zich eerst assimileert, aanpast aan de eigen, 'vrijzinnige' normen. D.w.z. wordt zoals men zélf is.

Een treffend voorbeeld hiervan was de verklaring van de Gentse onderwijsschepen, R. Van de Wynckel, in *De Morgen* van 17 oktober naar aanleiding van (nog maar eens) de 'hoofddoek'. De schepen ontkende in eerste instantie dat Gentse stadsscholen meisjes met een hoofddoek weigerden. Wel wist hij (!) dat het reglement in een aantal scholen het dragen van een hoofddoek in de klas verbood. Maar dat leek hem volkomen aanvaardbaar: want "het verplicht (?) dragen van zo'n hoofddoek is te beschouwen als een vorm van onderdrukking van de vrouw" (als dat al waar zou zijn, hoe kan het verbod om zo'n kledingstuk te dragen dan emancipatorisch zijn?), en - hier komt de spreekwoordelijke (in dit geval racistische) aap uit de mouw - "(het) strookt bovendien niet met het integratiemodel dat we nastreven". De nuance met de Franse (rechtse) minister van onderwijs, die het dragen van een hoofddoek als een "ostentatief religieus symbool" in de openbare scholen geheel verbood, lijkt me bijzonder dun, want louter retorisch.

Precies i.v.m. de islam hanteert menig vrijzinnige een negatieve beeldvorming die qua bevooroordeeldheid én onwetendheid [10] nauwelijks of niet moet onderdoen voor de openlijke islamofobie van het Vlaams Blok. Het VB trouwens dat openlijk en met succes een vrijzinnig fundamentalisme propageert [11]. Net zoals het VB heeft men het systematisch over 'de' islam alsof het gaat om één universele, diabolische kerk die intolerantie als opperste principe voert, de vrouwen onderdrukt, enz. Net zoals bij het VB worden fundamentalistische ontwikkelingen in derde wereldlanden uit hun politieke en sociale context gerukt en klakkeloos geprojecteerd op de moslingemeenschappen in West-Europa. En nochtans, om nog eens Blommaert en Verschueren te citeren: "is er geen enkel gevaar dat er in onze streken ooit een islamitische republiek wordt uitgeroepen... Het gevaar bestaat wél dat moslingemeenschappen bij ons broeihaarden van onrust en verzet worden. Maar dat zal dan meer te maken hebben met de blijvende achteruitstelling en het aanhoudende racisme vanwege de meerderheid, dan met de tolerantiegraad van

de islam als godsdienst”.

Het AGI is precies vanuit een dergelijk inzicht ontstaan, nl. dat het racistisch discrimineren van de moslimminderheid in ons land - op het sociale, politieke, culturele én religieuze vlak - het zekerste middel is om extremisten (óók en vooral langs de zijde van de ‘Vlaamse’ meerderheid) de wind in de zeilen te geven, met alle gevolgen vandien. Zoals dominee Martin Niemoeller het al wist: elke discriminatie jegens een minderheid herbergt een toekomstige aanslag op de rechten van ons allen.

In een vrijzinnig milieu pleiten voor de rechten van een godsdienst, het weze dan een minderheidsgodsdienst, is vandaag minder dan ooit evident. Wanneer het daarenboven ‘de islam’ betreft - waarvan iedereen toch “wéét”, niet waar, zelfs zonder ooit maar met een moslim gesproken te hebben [12], dat hij “in wezen een intolerante en totalitaire ideologie is” (Verhofstadt, in zijn *Tweede Burgermanifest*) [13] - dan wordt menige deur zonder meer dichtgeklapt. Al wie het nochtans méént met het antiracisme en pluralisme in Vlaanderen, al wie op dit vlak geloofwaardig wil zijn, in de eerste plaats t.o.v. de éigen meerderheid, kan niet anders dan naast de politieke (het stemrecht) óók de religieuze rechten van de migranten te verdedigen. Onze moslimmedeburgers moeten als moslims aanvaard worden. Wie dat weigert en zich toch antiracist noemt, is, willen of niet, finaal een waterdrager voor het Vlaams Blok.

- [1] De cijfers zijn weliswaar niet eenduidig; zie de décalage tussen de gemeentelijke en de provinciale verkiezingsuitslagen.
- [2] Blommaert, J., Verschueren, J., *Antiracisme*. Hadewijch, Antwerpen-Baam, 1994.
- [3] De Franse benaming ervan luidt ‘Universitaires pour les Droits de l’Islam de l’UDI.
- [4] De financiële discriminatie springt bijzonder in het oog. Zoals Adnaan Overbeeke schrijft in zijn kritische en goed gedocumenteerde status questionis *De zoektocht naar godsdienstgesprekpartners bij oude en nieuwe minderheidsgodsdiensten in Rechten en Verdraagzaamheid in de Multiculturele Samenleving* (Bijdragen van het Centrum Grondslagen van het Recht, UFSIA, Antwerpen-Apeldoorn, 1993): “De islam valt twee decennia na de erkenning nog steeds buiten het financieringssysteem ten behoeve van de erkende erediensten. Levensbeschouwelijke en godsdienstige gemeenschappen die niét of later erkend zijn (vrijzinnigheid, orthodoxe ere-

dienst) kunnen daarentegen wél rekenen op een substantiële materiële ondersteuning. Welbeschouwd zijn de aanhangers van de tweede grootste religieuze gemeenschap in België via hun belastingbiljet netto-bijdragers aan de financiering van alle andere erediensten”.

Anders gezegd: terwijl de Belgische staat voor de overige erediensten per burger ca. 1.200 fr. besteedt, worden de mosliminwoners met minder dan 10 fr. per hoofd wandelen gestuurd. Deze sociale onrechtvaardigheid wordt nog schrijnender als we weten dat de Belgische moslimbevolking overwegend tot de lagere inkomenscategorieën behoort.

- [5] Deze strikte koppeling van de regionale onderwijswetgeving aan de nationale erkennings- en financieringsproblematiek wordt niet enkel in het moslimmilieu kritisch onthaald. Ook Overbeeke in zijn vernoemd artikel plaatst er grote vraagtekens bij. Te meer omdat een decreet van 27 maart 1991 in het kader van een algemene regeling van het personeelsstatuut voor het gemeenschapsonderwijs stipuleert dat bij het personeelsbeleid m.b.t. godsdienstleerkrachten een reeks bevoegdheden toekomen, niet aan het beruchte “hoofd van de eredienst”, maar aan wat meer bescheiden wordt genoemd “een bevoegde instantie van de betrokken godsdienst”. Zie Overbeeke blz. 126-127, die concludeert “dat er, althans in de Vlaamse Gemeenschap, voor de islam voldoende ruimte is om te komen tot de creatie van een gesprekspartner die gevormd wordt uit representanten van meerdere islamitische denominaties”.
- [6] Om nogmaals Adnaan Overbeeke te citeren (blz. 120): “In het kader van haar islambeleid zal de overheid iets minder veeleisend moeten zijn. Eén van de problemen i.v.m. het erkennen van de islam-als-geheel is dat de overheid blijkbaar wil beschikken over een orgaan dat alle islamitische gemeenschappen vertegenwoordigt. Daarmee wordt onvoldoende recht gedaan aan de feiten. De diverse strekkingen in de islam worden nu van overheidswege verplicht elkaar te vinden in één organisatie. Aan de verschillende christelijke gemeenschappen wordt die verplichting, ovensens terecht, niet opgelegd. De overheid heeft geen moeite met katholieke, protestantse, anglicaanse en orthodoxe plaatselijke gemeenschappen die ieder een eigen gesprekspartner hebben”.
- [7] In een wat omfloerste taal heette het dat de Raad had besloten “het verzoek tot ondertekening van de oproep van het AGI over te laten aan de individuele beslissing van de leden van het Bestuur”. De namen van deze leden werden mij niet meegedeeld. In een antwoord op mijn reactie schreef voorzitter Locufier dat mijn conclusie dat het HV weigerde als vereniging te tekenen “niet strookte met de werkelijkheid”.
- [8] De oproep is ondertussen wel ondertekend door de (Oostvlaamse) afdelingen Gent, Lovendegem, Nevele, Waarschoot en Zelzate. De gewraakte tekst verschijnt in *Ahaverus*, het tijdschrift van de Gentse afdeling.
- [9] Uit de peilingen tijdens de laatste gemeenteraadsverkiezingen bleek dat de verdere verschuiving naar het VB dit keer vooral uit ‘kerkse’ milieus kwam. Daarmee worden de resultaten van 1991 natuurlijk niet tegengesproken. De ‘vrijzinnigen’, waaronder leden van het HV, die toen voor het VB stemden, zullen dat allicht nu ook gedaan hebben.
- [10] Mohammed Arkoun spreekt i.v.m. het westerse islambeeld terecht van

"des ignorances institutionalisées". Geen wonder dus dat ook universitaire prominenten blij kunnen geven van een verregaande onwetendheid en bevooroordeeldheid terzake.

[11] Zie bijvoorbeeld het artikel 'De vervolgers. Vrijzinnigheid en Islam. Mohammed of het fanatisme' van Koen Elst in *Trends* van 18 juli 1994. Voor een reactie hierop, zie mijn tribune 'Economie en Racisme. Wie is tegen gelijkberechtiging voor de islam?' in *Nieuw Links* van 9 september 1994.

[12] Blommaert en Verschueren: "In de opinies van moslims zelf is men nauwelijks geïnteresseerd".

[13] In zijn nieuwste boek heeft Verhofstadt, zoals bekend, de ethiek en met name de gemeenschapswaarden 'herontdekt'. Mogen we deze bevlogen schrijver suggereren dat hij toch maar eens een kijkje gaat nemen bij onze moslimbevolking. Daar immers is de groepsolidariteit nog altijd een realiteit. Tevens is de koppeling tussen ethiek enerzijds en politiek en economie anderzijds één van de pijlers van de moslim- maatschappijvisie. Ik verwijs Verhofstadt naar het interessante dossier *A Survey of Islam*, dat in augustus als bijlage werd gepubliceerd door *The Economist*. De auteur, Brian Beedham, pleit wat de relatie tussen het Westen en de islam betreft voor een samenwerkingsmodel in plaats van voor het heersende conflictmodel.